

Dış Politika Konusunda 1991 Genel Seçim Vaatlerinin ve Seçim Sonrası TBMM’de Kabul Edilen Kanunların Değerlendirilmesi

Aliye Akın^{1*} , Ayşe Erkmen², Adnan Akın¹

¹ Gaziantep Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, Gaziantep, Türkiye

² Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İnkılâp Tarihi Bölümü, Gaziantep, Türkiye

Öz

Çalışmanın temel amacı 1991 genel seçimine katılan siyasi partilerin programlarında veya seçim beyannamelerinde yer verdikleri dış politika konusunda belirttikleri vaatler ve 19. Dönem TBMM’inde kabul edilen kanunların neler olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca, genel seçime giren siyasi partilerin dış politika konusundaki vaatlerini kabul edilen kanunlarla gerçekleştirip gerçekleştirmediğini tespit edip bu doğrultuda bir değerlendirme yapmaktır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında 1991 genel seçiminin ardından TBMM’ye giren tüm siyasi partilerin ülkenin dış politikada yaşadığı sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm getirebilme konusunda vaatlerde buldukları belirlenmiştir. Söz konusu dönemde dış politika kapsamında yaşanan sorunların genel itibariyle; Avrupa Birliği’ne (Avrupa Ekonomik Topluluğu) üyelik süreci, KKTC sorunu, yurtdışında yaşayan Türkler sorunu, Yunanistan ile yaşanan sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte siyasi partilerin komşu ülkeler ve Müslüman ülkelerle, ABD ve Avrupa ile iyi ilişkiler geliştirme, SSCB’nin dağılma sürecinde oluşan ortamı Türkiye lehine çevirebilme gibi vaatlerde buldukları da saptanmıştır. Dolayısıyla seçim sonrası kurulan 19. Dönem TBMM’inde dış politika konusunda çok sayıda kanunun kabul edildiği tespit edilmiştir. Bu kanunların, Avrupa Birliği’ne üyelik, Batılı devletlerle siyasi, askeri, ekonomik ilişkiler kapsamında yürürlüğe girdiği tespit edilmiştir. SSCB’nin dağılması sonucu bağımsız olan Türk devletleri ile askeri, siyasi, kültürel ve ekonomik konularda anlaşmalar yapıldığı ve TBMM’de kabul edilen kanunlarla bu anlaşmaların yürürlüğe girdiği belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda söz konusu dönemde TBMM’ye giren siyasi partilerin genel itibariyle dış politika kapsamında ülkenin sorunlarına yönelik ortaya koydukları vaatleri gerçekleştirebilme konusunda önemli çalışmalar sergiledikleri söylenebilir. Ancak buna rağmen ifade edilen dış politika sorunlarından bazılarının çözümlenemediği, günümüzde hâlâ devam ettiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Beyanname, Kanun, Siyasi Parti.

Makale Bilgileri /
Article Info:

Gönderim / Received:
02.06.2018
Kabul / Accepted:
26.04.2019

* Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:

Gaziantep Üniversitesi,
Gaziantep, Türkiye
aliyeakin@gantep.edu.tr

Atf için / To cite this article:

Akın, A., Erkmen, A., ve Akın, A. (2019). Dış politika konusunda 1991 genel seçim vaatlerinin ve seçim sonrası TBMM’de kabul edilen kanunların değerlendirilmesi. *Curr Res Soc Sci*, 5(1), 28-44. doi: 10.30613/curesosc.430005

Bağlantı için / To link to this article:

<http://dx.doi.org/10.30613/curesosc.430005>

Evaluation of 1991 General Elections and Laws Accepted After Election in the Turkey Grand National Assembly about Foreign Policy

Abstract

The main objective of the work is to specify the commitments made by the political parties participating in the 1991 general election on their foreign policy which they include in their programs or in their election memorandums. 19. Period Turkey Grand National Assembly adopted the law is to reveal what happened. It is also necessary to determine whether or not political parties entering the general election can fulfill their foreign policy commitments in accordance with accepted laws and make an assessment in this line. In this direction, it was determined that the political parties entering the Turkish Grand National Assembly following the 1991 general election had promised to solve the problems in the foreign politics of the country. In general terms of the problems experienced in foreign policy in the mentioned period: The European Union membership process, the problem of the Turkish Republic of Northern Cyprus, the problem of Turks living abroad, and problems with Greece have been identified. At the same time, it has been found that political parties have promised to establish good relations with neighboring countries, Muslim countries, the United States and Europe. It has been found that the Political Parties are committed to establish good relations with the Turkish states that will win their independence. 19. Period in the Grand National Assembly of Turkey, was adopted many laws on foreign policy. It has been found that these laws have entered into force within the context of European Union membership, political, military, economic relations with Western states. It has been found that agreements have been made with the Turkish states, which are independent after the dissolution of the Soviet Socialist Republican Union, on various issues. These agreements were enforced by the laws adopted by the parliament. As a result of the work, it can be said that the political parties entering the Turkish Grand National Assembly during the said period showed important work in order to make the promises they made towards the problems of the country within the scope of foreign policy in general. Nevertheless, it has been determined that some of the expressed foreign policy problems cannot be resolved and still continue today.

Keywords: Foreign Policy, Declaration, Law, Political Party.

Giriş

Dış politika; bir devletin, milli çıkarlarının biçimlendirdiği amaçlara ulaşmak için diğer devletlerle ve uluslararası kurumlarla olan diplomatik, siyasal, ekonomik ve hukuki ilişkileri kapsayan politikalar (www.xing.com/communities). Siyasi partilerin hazırladığı parti programları; siyasi partilerin özelliklerini, niteliklerini yansıtmakta olup bu program partiyi diğer siyasi partilerden ayırmaktadır. Seçim öncesi hazırlanıp halka sunulan seçim beyannameleri ya da seçim bildirgeleri de partilerin siyasi görüşlerini ve gelecekteki hedeflerini içeren belgelerdir.

1991 erken genel seçimine giderken Türkiye'nin dış politikada önemli sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Bunların başında, Türkiye'nin kuzey komşusu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılma sürecine girmesi, Körfez Krizi sorunu, Ege Adaları sorunu, Suriye yönetiminin Türkiye'ye karşı dostça olmayan tavırları ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) sorunu gelmektedir. Ayrıca, söz konusu dönemde, komşu devletlerin davranışlarından dolayı Türkiye'nin rejimi ve toprak bütünlüğünün korunması konusunda ülkede endişeler bulunmaktaydı. Komşu ülkelerden bazılarının Türkiye'nin laik yönetiminden rahatsız olduğu ve dolayısıyla bu ülkelerin Türkiye Cumhuriyeti rejimini tehdit eder durumda olduğu tartışmaları söz konusuydu. Ayrıca, Avrupa Birliği'ne üyelik için uyum sürecinin devam etmesi, SSCB'nin dağılması ile oluşan NATO'nun genişlemesi konusu gündemde idi. Bazı Avrupa ülkelerinde Türklerin kültürel baskı gördüğü tartışmaları da Türkiye'de siyasi gündemi meşgul etmekteydi. Bununla birlikte Rusya'nın dağılma süreci yaşaması ile Orta Asya, Kafkasya, Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmeleri yönlendirmede Türkiye'nin etkisinin ne kadar olacağı gibi konular Türkiye'yi meşgul etmekteydi. 1991 genel seçimine katılan siyasi partilerin bu dış politika koşulları içinde seçim beyannamelerini hazırladıkları görülmektedir.

Çalışmada, Doğru Yol Partisi (DYP), Anavatan Partisi (ANAP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Refah Partisi (RP), Demokratik Sol Parti (DSP)'nin dış politika konusundaki programlarında veya seçim beyannamelerinde belirttikleri vaatleri incelenmiştir. 19. Dönem TBMM'sinde siyasi, diplomatik, ekonomik, sosyal, kültürel ve dostluk alanlarında kabul edilen kanunlardan tespit edilenler değerlendirilmiştir. Dış politika konusundaki vaatler incelenirken seçim sonucunda çok oy alan partiden az oy alan partiye doğru sıralama yapılmıştır.

1. 1991 Genel Seçiminde Yer Alan Siyasi Partilerin Dış Politika Konusundaki Vaatleri

1.1. Genel görüşler

Seçime katılan partilerin hepsi dış politika konusunda genel görüşlere yer vermişlerdir. ANAP güvenliği sağlanmış ve güçlü ekonomiye sahip bir Türkiye vaat ederken DYP güçlü ekonomi ve güçlü siyasi yapıya sahip bir Türkiye sözü vermiştir. ANAP ve SHP yurttan ve dünyada barış vurgusu yapmıştır. DYP “dış politikayı ilgilendiren konularda makro karar aşamasından önce, mutlaka teknik kadroların ve ilgili kuruluşların bilgi ve deneyimine başvurularak karar oluşturacaklarını” belirtmiştir. Ancak, DYP, bu teknik kadroların ilgili Bakanlığın kendisi de dâhil olmak üzere, kendilerini günün koşullarına göre yenilemeleri gerektiğini vurgulamış ve iktidar olursa buna özen göstereceğini belirtmiştir. DYP, ANAP Hükümeti'nin dış politikada konunun ehli olmayanları görevlendirdiğini ima ederek, iktidar olduklarında dış politikayı, yalnız yetkili kadroların ve DYP Hükümeti'nin yürüteceğine vurgu yapmıştır (DYP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 259-266).

ANAP, dış politikada Atatürk'ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” düsturunu ilke edindiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda parti, dış politikada amacının bölgede ve dünyada barışın sürekliliğini temin etmek olduğunu vurgulamıştır. Güvenliğin ve iktisadi gelişmenin güçlendirilmesinin dış politikada ana hedefleri olduğunu bildirmiştir. Parti, “Türkiye'nin meşru hakları konusunda titiz, ahdi yükümlülüklerine sadık, başkalarının haklarına saygılı, güvenilir ve barışsever bir ülke”

olduğunu vurgulamıştır. ANAP, Türkiye'nin konumunun, uluslararası gelişmelerin içerdiği belirsizlikler ve Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlıklar karşısında etkin bir savunma gücüne sahip olmasını zorunlu kıldığını belirterek Türkiye'nin savunma gücünü güçlendireceği vurgusunu yapmıştır. Parti, ANAP Hükümetleri'nin uyguladığı “dinamik politikalarla Türkiye'nin bu kimliğinin pekiştirilmesinin şerefini taşıdığını” ileri sürerek iktidarda kalırsa Türkiye'nin uluslararası planda daha da etkin bir mevkiye ulaştırılacağını beyan etmiştir (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 93-96).

SHP, dış politikada Türk milletinin çıkarlarını gözetirken tüm insanlığın mutluluğuna da katkıda bulunacağını belirtmiş ve bunu yapmayı insanlık ve milliyetçilik anlayışının gereği olarak gördüğünü vurgulamıştır. SHP, ulusal güvenliği sağlam dayanaklara oturtacağını ve bunu yaparken Atatürk'ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesine bağlı kalacağını vurgulamıştır. Parti, ülkede yönetimin demokratikleşmesinin ve çağdaşlaşmasının Türkiye'nin dış ilişkilerindeki etkinliğini ve saygınlığını artıracığını ileri sürmüştür. SHP, ekonomik, kültürel, hukuksal ve askeri alanlarda diğer ülkelerle özgür olarak ve eşitlik anlayışı içinde sıkı bir işbirliğinden yana olacağını beyan etmiştir (SHP Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990, ss. 165-168).

RP, iktidar olursa “şahsiyetli bir dış politika yürütmeyi” hedeflediğini bildirmiştir. RP'ye göre “Türkiye dünyanın en stratejik bölgesinde yer almaktadır. Geçmişte bu bölgede bulunan devletler güçlü oldukları ölçüde bağımsızlıklarını koruyabilmişlerdir. Bu düşünce ile hareket eden RP, Türkiye'nin bağımsızlığını koruyabilmesi için güçlü olması gerektiğini belirtmiş ve güçlü olmak için de içeride vatandaşlarına huzur, hürriyet, adalet ve refah sağlayan devlet olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu ileri sürdüğü gerekçelerden hareketle RP; adil bir devlet düzeni tesis ederek halkla devlet bütünleşmesini sağlayacağını ve milli savunma sanayini çağın en ileri teknolojisiyle kurarak ‘Yeniden Büyük Türkiye’yi kuracağını” vaat etmiştir (RP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 166-168). RP, söz konusu dönemde Türkiye'nin etrafında anlaşmazlık, kargaşa ve

düşmanlıkların artmakta olduğunu ifade etmiştir. Parti, ANAP, DYP, SHP'nin "Baticı partiler" olduğunu ileri sürmüş ve ANAP yönteminde, Türkiye'nin adeta uydu durumuna getirildiğini ileri sürerek iktidar olursa bunlara son vereceğini vaat etmiştir (Milli Gazete, 11 Ekim 1991, ss. 7).

DSP iktidar olursa Türkiye'de halkın ve dünyada Türkiye'nin güçleneceğini ileri sürerek, Türkiye'nin dünyada örnek bir ülke olacağını vurgulamıştır. DSP, söz konusu dönemde yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye yeni ufuklar açacağını belirterek bu gelişmeleri Türkiye lehine çevireceğini vurgulamıştır (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64).

1.2. Ekonomi konusunda vaatler

DYP, SHP ve RP dış ülkelerle ekonomik ilişkileri geliştirmenin önemini belirtmişlerdir. SHP, Türkiye'nin Ortadoğu ve Batı ile ekonomik ilişkileri geliştirecek özelliğe sahip olduğunu ifade etmiştir. DYP; Batı ile ekonomik ve sosyal bütünleşmeye hız vereceğini belirterek bunun sonucunda tam demokratik ve kalkınmış Türkiye'yi gerçekleştirebilirse, ülkenin "Avrupa Birliği'nin aranan üyesi" haline geleceğini ifade etmiştir (DYP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 259-266).

SHP, dış ilişkileri yalnız siyasal boyutta görmediğini, dış ilişkilerin ekonomik boyutuna da aynı düzeyde önem verdiğini belirtmiştir. Parti Türkiye'nin başka ülkelerle girdiği ekonomik ilişkilerde bu ilişkileri ülkenin ekonomik gelişmesine ve bağımsızlığına etkileri açısından değerlendireceğini vurgulamıştır. Parti Türkiye'nin Avrupa ve Orta Doğu arasında önemli bir konuma sahip olduğuna dikkat çekerek Türkiye'nin her iki bölge ile çok sıkı ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkiler kurması gerektiğini bildirmiştir (SHP Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990, ss.165-168).

RP, iktidar olursa, İslam ülkeleriyle işbirliğine önem verileceğini ve "bir an önce İslam Ortak Pazarı'nın kurulması çalışmalarının başlatılacağını", İslam ülkeleriyle ayrı ayrı ekonomik, ticari, teknolojik, kültürel işbirliği anlaşmaları imzalanacağını, gümrük tarifelerinin

kaldırılmasına çalışılacağını beyan etmiştir (RP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 166-168).

1.3. SSCB'nin dağılması sonucuna yönelik vaatler

DYP, ANAP, RP ve DSP'nin SSCB'nin dağılması sürecinde oluşan ortamda Türkiye'nin üstleneceği görevler konusuna, vaatlerinde yer verdikleri görülmektedir. Ancak DYP bu gelişmeyi yakından takip edeceğini belirtmekle yetinmiştir. ANAP, "totaliter yönetim biçimlerinin iflasının Doğu Avrupa ülkelerinden başlayarak harekete geçirdiği, demokratik dinamiklerin, yakın zamana kadar Doğu-Batı cepheleşmesinin belirleyici rol oynadığı uluslararası ilişkiler düzeninde, bu kez AGİK sürecine vücut veren anlayış ve ilkelerin yol gösterici olacağı yeni bir dönemi açmakta olduğunu" vurgulamıştır. Parti, bu oluşumun, tarihi ve coğrafyasıyla bir kilit ülke konumundaki Türkiye'ye yeni işbirliği ufukları açtığını ve yeni sorumluluklar yüklediğini, ANAP'ın bunun idraki içinde olduğunu belirtmiştir. Parti, Türkiye'nin büyük komşusu olan Rusya'nın köklü bir değişim süreci içinde olduğunu, bu ülkenin hali hazır yapısını egemen devletlerin gönüllü birliğine dönüştürme kararı aldığını belirtmiştir. ANAP, hem bu düşünülen birlikle, hem de Azerbaycan ve Türkiye'nin özel kültürel bağlarının bulunduğu diğer barışsever cumhuriyetlerle, en ileri dostluk ve işbirliği ilişkileri içinde olmaya hazır olduğunu vurgulamıştır (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 93-96).

RP, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan eden Müslüman Türk Cumhuriyetleri'ni Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen tanıyacağını, Orta Asya Ekonomik İşbirliği'nin kurulacağını, Alma Ata ile İstanbul arasında bulunan tarihi ipek yolunun canlandırılarak, ipek yolu yapımına güzergâhtaki Cumhuriyetlerle işbirliği yapılarak başlanacağını vaat etmiştir (RP Seçim Beyannamesi, 1991, ss.166-168).

DSP, SSCB'de yaşananlar sonucu Türkiye'nin önüne yeni olanaklar serildiğini ve yeni ufuklar açıldığını belirterek, "bu olanakların zamanında ve gereğince değerlendirilebilirse Türkiye'nin, dünyada sözü geçen önder bir ülke durumuna gelebileceğini" vurgulamıştır. DSP, SSCB'ye her

bakımdan güven vermeye özen göstererek, bu ülkedeki Türk ve Müslüman ağırlıklı Cumhuriyetlerle yakın ilişkiler kuracağını bildirmiştir. Kafkaslardaki ve Karadeniz'deki tüm Sovyet Cumhuriyetleri ile de böyle ilişkileri geliştirmeye çalışacağını vurgulamış ve Karadeniz İşbirliği Projesi'nin bu bakımdan çok önemli olduğunu belirtmiştir. Ancak bu projenin işlerlik kazanması için öncelikle Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ni ve Doğu Anadolu'yu kalkındırmasının dolayısıyla tüm Karadeniz, Kafkaslar ve Balkanlar için bir kalkınma üssü durumuna getirmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu doğrultuda DSP, iktidar olması durumunda söz konusu gelişmeleri gerçekleştireceği vaadinde bulunmuştur (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64).

1.4. Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerine yönelik vaatler

DYP, ANAP, SHP ve DSP Türkiye'nin komşu ülkeleriyle olumlu ilişkilerin kurulmasına yönelik vaatlerde bulunmuşlardır. RP, Ortadoğu ve İslam ülkeleri vurgusunu öne çıkaran vaatler beyan etmiştir. SHP ise; Türkiye'nin başta sınır komşuları ve bölge ülkeleri olmak üzere tüm ülkelerle dostluk, saygı ve içişlerine karışmama ilkelerine dayanan dinamik bir dış politikayı benimsediğini vurgulamıştır (SHP Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990, ss.165-168).

Söz konusu dönemde, komşu ülkelerin stratejik politika uygulamalarından dolayı Türkiye'nin rejimi ve toprak bütünlüğünün korunması konusunda birtakım endişeler söz konusuydu. DYP komşularla ilişkilerde bu duruma dikkat çekmiştir. Parti, Batı'dan ayrılmadan Türkiye'nin komşularıyla, ülke yararlarını gözetilen bir politika içinde iyi geçinmek ve kararlılıkla onlara görüşlerini, ödünsüz, kabul ettirmek için her türlü yöntemi uygulamaya kararlı olduğunu belirtmiştir. DYP, güneydeki komşularla, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğü ve karşılıklı ortaklık için her yolu deneyeceğini vurgulamıştır. DYP'nin inancına göre, Türkiye'nin komşusu Yunanistan ile Kıbrıs dâhil tüm sorunların çözüme kavuşturulması Türkiye'nin uluslararası arenada güçlü ve etkin olmasına bağlıdır. Bunun için

gerekli bütün girişimleri yapmak zorunluluğu bulunmaktadır (DYP Seçim Beyannamesi, 1991, ss.259-266).

DSP, Kıbrıs sorununa, iki toplumlu, iki kesimli ve eşit haklara dayalı bir federal çözüm getirebilmenin temel koşulunun Kıbrıs Rumlarına, eskiye dönüş hayallerinin asla gerçekleşmeyeceğini göstermek olduğunu ve KKTC gerçeğinin dünyaya kabul ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir. DSP, kendisinin bunun için gereken çabayı göstereceğini ve aynı zamanda Kıbrıs Türk ekonomisinin güçlenmesine gereken katkıyı sağlayacağını beyan etmiştir (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64).

ANAP; Kıbrıs ihtilafının çözümü için 649 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı'nın önemli bir fırsat olduğunu vurgulayarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı anlayışının taraflara ilham vermesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Parti bu anlayışla, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin uhdesindeki "iyi niyet görevi çerçevesinde" Kıbrıs'taki her iki tarafın da serbest iradeleriyle kabul edebilecekleri bir çözümün oluşturulabilmesi için harcadığı çabaları desteklemeye tekrar iktidar olursa devam edeceğini bildirmiştir. Parti KKTC'nin bu süreçte izlediği gerçekçi ve uzlaşya açık tutumla ANAP'ın tam bir görüş birliği içinde olduğunu ifade etmiştir (ANAP Seçim Beyannamesi, 991, ss. 93-96). Ayrıca, RP, Kıbrıs konusunda, hiçbir taviz verilmeden KKTC'nin yanında olacağını vurgulamıştır (RP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 166-168). ANAP ayrıca Türkiye'nin komşusu olan bazı ülkelerdeki Türk azınlıkların huzur ve güvenliğine özel ilgi göstereceğini belirtmiştir. Parti, komşular arası ilişkilerde karşılaşılması olağan sorunların iyi niyet ve karşılıklı iletişim yoluyla aşılabileceğine inandığını beyan etmiştir. ANAP, komşu ülkelerden biri olan Irak'ın söz konusu dönemde yarattığı bölgesel buhran ve bunu takip eden savaş ile ilgili de görüş beyan etmiştir. Bu doğrultuda ANAP iktidarının Irak sorununa yönelik uyguladığı kararlı politikanın Türkiye'nin uluslararası anlamda ağırlığını pekiştirdiğini ve Batılı ülkeler nezdinde önemini, güvenilirliğini ve itibarını daha da arttırdığını ileri sürerek bu tutumunu devam ettireceğini

belirtmiştir (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 93-96).

Irak sorunu konusunda RP de vaatlerde bulunmuştur. RP, Irak sorununun çözümüne yönelik Irak'la doğrudan doğruya görüşmeler yapılacağını ve bu ülkenin imarında her türlü desteğin sağlanacağını beyan etmiştir. Parti, Irak sorununa çözüm için Orta Doğu ve Körfez ülkeleriyle işbirliğinin arttırılacağını ve bölgedeki emperyalist güçlerin çekilmesine, etkilerinin azaltılmasına çalışılacağını bildirmiştir (RP Seçim Beyannamesi, 199, ss. 166-168). Türkiye'nin bir diğer komşusu olan Yunanistan ile yıllardır devam eden Ege Denizi (adaları) sorununa yönelik RP, "Türkiye'nin Ege'deki haklarından hiçbir taviz verilmeyeceğini" vurgulamış ve Yunanlıların uluslararası hukuka ve anlaşmalara ters düşerek, adaları silahlandırmalarının kabul edilemeyeceğini beyan etmiştir. RP; iktidar olması durumunda Ege Denizi'nde yaşanan sorunlara çözüm getireceğini vurgulamıştır (RP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 166-168).

DSP, tüm komşu ülkelerle ve Güney Akdeniz ülkeleriyle de yakın işbirliği kuracağını, ayrıca yeni bağımsızlık kazanan komşularla da iyi ilişkiler geliştireceğini vurgulamıştır (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64). DSP, 1970'li yılların sonlarında Ege sorununa çözüm arayışlarının hızlandığını ve umut verici bir aşamaya gelindiğini belirterek, 12 Eylül 1980'den sonra Türkiye'nin Ege'deki deniz ve hava haklarının gündemden çıkarıldığını ileri sürmüştür. Parti, ANAP iktidarı döneminde "Davos Ruhü" ile bu yaşamsal ulusal sorunun büsbütün rafa kaldırıldığını ileri sürerek Türkiye'nin Ege'deki ulusal haklarının barışçı bir yaklaşımla, yeniden gündeme getireceğini ve Batı Trakya Türklerine yönelik baskılara karşı, uluslararası alanda etkin bir mücadele açacağını vaat etmiştir (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64).

1.5. Ortadoğu ve müslüman ülkelerle ilişkilere yönelik vaatler

Ortadoğu ve Müslüman ülkeler konusunda ANAP, SHP RP ve DSP'nin vaatlerde bulunduğu,

DYP'nin ise bu konuda herhangi bir görüşünün bulunmadığı tespit edilmiştir.

ANAP, İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkelerle ilişkilerde, Türkiye'nin coğrafi konumu, tarihi ve kültürel yapısının önemli olduğunu vurgulamıştır. Parti, Türkiye'nin laik devlet yapısı, insan haklarına saygılı çoğulcu demokratik düzeni ile ve "ANAP iktidarının giriştiği büyük yapısal değişim hamlesiyle 21. yüzyılın en ileri toplumları arasına girmeye aday" olduğunu belirtmiştir. Parti, Türkiye'nin bu noktaya erişmesini sağlayan birikimini, ikili düzeyde olduğu gibi çok taraflı projeler çerçevesinde de İslam Konferansı Örgütü üyesi diğer ülkelerle paylaşmaya açık olacağını beyan etmiştir (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 93-96).

SHP, Batı ile birlikte Orta Doğu'da da Türkiye'nin çok sıkı ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkiler kurması gerektiğini ifade etmiştir (SHP Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990, ss.165-168).

RP, İslam ülkeleriyle işbirliğine önem verileceğini belirterek iktidar olması durumunda, İslam Ortak Pazarı'nın kurulması çalışmalarını başlatacağı yönünde vaatte bulunmuştur. Parti, İslam ülkeleriyle ayrı ayrı ekonomik, ticari, teknolojik, kültürel işbirliği anlaşmaları imzalanacağını, gümrük tarifelerinin kaldırılmasına çalışılacağını beyan etmiştir. Bu doğrultuda RP İslam Ortak Savunma Teşkilatı'nın kurulması gerektiğini vurgulayarak, Müslüman ülkeler arasında insan ve mal akışının kolaylaştırılacağını, vizelerin kaldırılacağını bildirmiştir. Müslüman ülkeler arasında kültürel ilişkilerin arttırılacağı, üniversiteler arasında işbirliğinin sağlanacağı, İslam Kalkınma Bankası ve diğer mali kuruluşların Müslüman ülkeler arasında faizsiz işlemleri düzenleyen yeni bir "faizsiz sistem" kurulacağı vurgulanmıştır (RP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 166-168).

DSP, söz konusu dönemde Türkiye'nin Orta Doğu'daki öneminin arttığını belirtmiş ve ANAP Hükümeti'ni bu konuda başarısız olduğu yönünde eleştirmiştir. DSP, ANAP iktidarı döneminde Türkiye'nin, Orta Doğu'da bölge dışı ülkelerin güdümüne girdiğini ve ANAP'ın söz konusu

bölgede önüne çıkan fırsat ve olanakları değerlendiremediğini ileri sürmüştür. DSP, Orta Doğu'da, özgün bir ulusal politika izleyeceğini ve Türkiye'yi bölge dışı ülkelerin güdümünden kurtararak, ağırlıklı bir konuma getireceğini beyan etmiştir (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64).

1.6. Avrupa ülkeleri, ABD ve Avrupa Birliği ile ilişkilere yönelik vaatler

DYP, Avrupa ve özellikle de ABD ile dostluğa çok büyük önem verdiğini belirtmiştir. Parti ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için "onurlu ve mesafeli girişimleri" sürdüreceğini fakat "Avrupa Birliği kapısında bekletilmeye razı olmayacağını" beyan etmiştir. DYP, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişinde tarafların karşılıklı yararları olduğuna inandığını belirterek iktidar olursa her şeyden önce, Batı ile ekonomik ve sosyal bütünleşmeye hız vereceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda tam demokratik ve kalkınmış Türkiye'yi gerçekleştirebilirse, ülkenin Avrupa Birliği'nin aranan üyesi olabileceğini ifade etmiştir (DYP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 259-266).

ANAP, ABD başta olmak üzere, Türkiye'nin müttefiki ülkelerle her alanda ilişkilerini geliştirmek ve çeşitlendirmek azminde olduğunu belirtmiştir (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991: 93-96). Bununla birlikte parti, Türkiye'nin en kısa sürede Avrupa Birliği'nin önemli bir üyesi olmasını istediğini vurgulayarak, Avrupa Birliği ile ilişkilerde tam üyelik müracaatını bu yönde hızlandırmak niyetinde olduğunu beyan etmiştir (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 93-96).

SHP, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik bakımdan Avrupa'nın dışında kalmasının yararlı olmayacağını ileri sürerek en kısa sürede Avrupa Birliği'ne katılmaktan yana olduğunu vurgulamıştır. Bu politikayı benimsemesine karşın "az gelişmiş bir ülkenin, gelişmiş ülkelerin oluşturduğu bir ortak pazar içine girdiğinde ekonomisinin önemli kayıplara uğrayabileceğini bildiğini bu nedenle ekonomik ilişkinin aşamalı bir biçimde kurulmasını zorunluluk olarak gördüğünü" belirtmiştir (SHP Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990, ss. 165-168).

DSP, "Doğu Avrupa ülkelerinin girdikleri düzen değişikliği sürecinde, Türkiye ile yakın işbirliğine ve dayanışmaya gereksinim duyduklarını" belirterek bu gereksinimleri karşılayan bir politika izleyeceğini belirtmiştir. Parti, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde, işçilikten girişimcilğe geçmiş olan çok sayıdaki Türk yurttaşının Doğu Avrupa ülkelerine de açılmalarını kolaylaştırmak üzere gereken desteği sağlayacağını vaat etmiştir. DSP uygulayacağı bu politikalar sonrasında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik için ısrar etmesine gerek kalmayacağını, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye üyelik çağrısında bulunacağını belirtmiştir (DSP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 60-64).

1.7. Uluslararası anlaşmalara katılım yönündeki vaatler

NATO'ya Türkiye'nin üyeliğinin sürdürülmesi konusunda seçim döneminde özellikle ANAP ve SHP beyanlarda bulunmuştur. Bu doğrultuda NATO konusunda ANAP, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi çerçevesinde, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi yolundaki çalışmalara özel bir ilgi göstermeye devam edeceğini bildirmiştir. Parti, Türkiye'nin çevresinde karşılıklı hak ve çıkarlara saygı anlayışına dayalı bir dostluk ve işbirliği kuşağı oluşturmasının temel hedefleri arasında yer aldığını vurgulamıştır (ANAP Seçim Beyannamesi, 1991, ss. 93-96).

SHP ortak savunma örgütü olan NATO'nun Türkiye'nin güvenliğini artırmadaki rolünün sürdürülmesinin gerekliliğini belirlemiş ve "sosyal demokrat hareketlerin hep uluslararası dayanışma ve işbirliği taraflısı olduğunun" vurgusunu yapmıştır. Parti, "uluslararası anlaşmazlıkların, dengelerin ve ilişkilerin artık bir ulusun tek başına toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel sorunları çözmesine olanak vermediğine" dikkat çekmektedir. Sunduğu bu gerekçelerle NATO gibi ortak savunma birliklerini desteklediğini, bu birliklerin Türkiye için olumlu olduğu inancında olduğunu vurgulamıştır (SHP Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği, 1990, ss. 165-168).

1.8. Yurt dışında yaşayan Türklerin sorunlarının çözümüne yönelik vaatler

1990'lı yıllarda çalışmak için yurtdışında farklı koşullarda yaşamak zorunda kalan Türk vatandaşlarının kültür, sosyal güvence, eğitim, konut gibi birçok konuda sorunlarla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. Seçim dönemlerinde siyasi partilerin de bu sorunları gündeme taşıyarak çözümleri yönünde vaatlerde buldukları görülmektedir.

DYP, yurt dışında çok zor koşullarda çalışan vatandaşların çalıştıkları ülke ile Türkiye arasında köprü durumunda olduklarına dikkat çekmiş ve yurt dışında çalışan işçilerin, Türk ekonomisine katkılarının her zaman takdirle anılacağını belirtmiştir. DYP, söz konusu dönemde çalışmak için yurt dışına ailesiyle birlikte çıkan vatandaşların sayılarının 3 milyonu aştığını ve bunların ülkeye döndüklerinde ciddi sorunlarla (eğitim, uyum vb.) karşılaştıklarını, bu sorunlar için devletin ayrı bir organizasyona gitmesini zorunlu gördüğünü bildirmiştir (DYP Seçim Beyanamesi, 1991, ss. 267). Yurt dışında bulunan genç işçilerin çeşitli ihtiyaçları, problemleri için de, "Milli Gençlik Stratejisi ve Planı" yapılmasının ve uygulanmasının çok gerekli olduğunu ifade etmiştir (DYP Seçim Beyanamesi, 1991, ss. 176)

ANAP, yurtdışında bulunan vatandaşların ve ikinci kuşak gençlerin milli kültürlerini kaybetmeden, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamalarını hedeflediğini; parti politikalarını da bu amaca göre oluşturduğunu bildirmiştir. Parti, yurtdışındaki Türk vatandaşlarının, buldukları ülkelerde, daha iyi çalışma ve hayat şartlarına kavuşturulmalarına, çocuklarının eğitimlerine, Türkiye ile sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik bağlarının arttırılmasına ilişkin çalışmalar yapmayı vaat etmiştir (ANAP Seçim Beyanamesi, 1991, ss. 65).

SHP, Türkiye'nin 1970'li yıllardan 1990'lı yıllara kadar dış ülkelere önemli ölçüde işgücü gönderen bir ülke haline geldiğini belirtmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin dış ilişkilerini belirlerken bu ülkelerdeki vatandaşların kendi kültürlerine sahip olarak yetişmelerine olanak tanınması ve

ekonomik haklarının korunması gerektiğini vurgulamıştır (SHP Tüzük, Program ve Gurup İçi Yönetmeliği, 1990, ss. 168).

RP iktidar olursa, serbest dolaşım hakkının sağlanması hususunda etkin diplomatik girişimlerde bulunacağını belirtmiştir. Parti, yurt dışında 25 yılı tamamlayan işçilerin 2147 sayılı kanunun ihya edilmesi suretiyle (RP Seçim Beyanamesi, 1991, ss. 145) tavandan emekli olmasını temin edeceğini bildirmiştir. Bu işçilerin, yabancı ülke mesken fonundan yararlanmak suretiyle Türkiye'de ve yurt dışında konut sahibi olmasının sağlanacağını ifade etmiştir. Avrupa'da Türk çocuklarının eğitim ve öğretimini sağlayacak bir üniversitenin ilgili ülkelerin desteğiyle kurulması için gerekli girişimleri yapacağını, dövizli askerlik için istenen döviz meblağının sabit ve asgari düzeyde tutulmasını sağlayacağını, çifte vatandaşlık uygulanmasının kolaylaştırılması için çalışacağını vaat etmiştir. Ayrıca, parti, Türkiye'den evlenen gurbetçilerin eşlerini yanlarına vizesiz olarak alabilmelerini sağlayacağını, yurt dışında çalışan işçilerin tasarruflarını değerlendirecek "Faizsiz Yurtdışı Emek Bank" adıyla bir banka kuracağını, bu banka garantisinde işçilerin yatırımlara ortak edileceğini ve bu kuruluşun kesin dönüş yapan işçi veya aile fertlerine iş imkânı sağlayacağını vaat etmiştir. Bu işçilerin dini ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasında devletin aktif rol alacağını, yabancı ülkelerde, minareli cami yapılması ve ezan okunmasına izin verilmesi hususunda diplomatik girişimlerde bulunulacağını beyan etmiştir. Parti, yurt dışında çalışmış olan işçilerin Türkiye içi ve dışı hizmetlerinin birleştirilmesini gerçekleştireceğini, yabancı ülkelerde çalışan işçilerin sosyal haklarının tam olarak teminini sağlayacağını, bunlara yurda dönmek istediklerinde, çalıştığı yerden emekli olma hakkı temin edeceğini bildirmiştir. RP, yurt dışındaki işçilerle ilgilenmek üzere daha çok din görevlisi, öğretmen, müşavir ve tercüman gönderilmesini sağlayacağını, Diyanet İşleri Teşkilatı'nın yurt dışı hizmetlerinin etkin olarak yerine getirilmesi için yeniden teşkilatlandırılmasının gerçekleştirileceğini vurgulamıştır (RP Seçim Beyanamesi, 1991, ss. 146-149).

2. Dış Politika Konusunda TBMM'de Kabul Edilen Kanunlar

1991 genel seçimi sonucunda, DYP %27'lik oy oranıyla 178 milletvekili ile meclise girmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. ANAP %24 ile 115; SHP %20,8 ile 88 milletvekili çıkarmıştır. RP %16,9 oy oranı ile 62 milletvekili çıkarırken DSP %10,8 oy oranıyla 7 milletvekili çıkarabilmiştir (Ersel, Kuyaş, Oktay ve Tunçay, 2002, ss. 334).

Seçim sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin 49. Hükümeti, (I.DYP-SHP Koalisyonu) TBMM'den güvenoyu alarak kurulmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 9. Bileşim, 19.D, 1.C, ss. 241). Başbakan, Süleyman Demirel olmuştur. Söz konusu dönemde Cumhurbaşkanı Özal'ın 17 Nisan 1993 tarihinde beklenmedik ölümü ile o dönemin başbakanı Demirel Cumhurbaşkanı olurken Tansu Çiller de başbakan olarak görev yapmıştır. Bu doğrultuda I. Tansu Çiller Hükümeti SHP ile koalisyonla gitmiştir.

12 Eylül 1980'de kapatılan CHP, 9 Eylül 1992'de yapılan 25. Kurultay'da yeniden aktif siyasi yaşama dönmüş ve genel başkanlığına Deniz Baykal getirilmiştir. 18 Şubat 1995'te CHP ile SHP birleşmiştir ve genel başkanlığa Deniz Baykal getirilmiştir (Yıldırım, 2013, ss. 13). Deniz Baykal genel başkanlığındaki eski SHP, yeni CHP koalisyonunu devam ettirmiştir. Ancak Baykal ile Çiller bazı siyasi konularda anlaşamadığı için kısa süre sonra koalisyon dağılmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel; Çiller'e II. Çiller Hükümeti'ni kurması için görev vermiştir. Ancak II. Çiller Hükümeti meclisten güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine DYP ile CHP bir seçim hükümeti kurma konusunda anlaşma yapmıştır. Ardından Cumhurbaşkanı Demirel'in Çiller'e III. Çiller Hükümetini kurma görevini vermesiyle birlikte 5 Kasım 1995'te TBMM'de yapılan güven oylaması ile III. Çiller Hükümeti kurulmuş ve 24 Aralık 1995 genel seçimlerine kadar bu hükümet görevine devam etmiştir.

Bu doğrultuda 1991 genel seçimlerinin ardından 1995 yılında yenilenen genel seçimlere kadar 4 ayrı koalisyon hükümetinin kurulduğu görülmektedir. Dış politika konusundaki

uluslararası anlaşmalar hükümetler tarafından yapılmakta ve bu konudaki kanunlar TBMM'ye siyasi partiler aracılığıyla girmeyi başaran vekillerin onayı ile kabul edilmektedir. Bu durum, meclise daha fazla vekil ile girebilen siyasi partilerin seçim vaatlerini gerçekleştirmeleri konusunda önem arz etmektedir. Dolayısıyla, 1991 genel seçimi sonrası meclise girmeyi başaran siyasi partilerin seçim vaatleri doğrultusunda TBMM'de kabul edilen kanunlara aşağıda yer verilmiştir.

2.1. Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerine yönelik vaatler

DYP-SHP Koalisyonu döneminde, yeni bağımsızlığını ilan eden Türk Devletleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan vb.) ile ilişkileri geliştirmek ve onlara askeri eğitim konusunda yardımcı olmak amacıyla anlaşmalar imzalanmıştır. Bu dönem Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler ve Avrupa'da Ortak Mermi İmalatı, Romanya Hükümeti ile askeri alanda eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği konuları gibi askeri alanda uluslararası anlaşmalara imza atılmıştır (Erkmen, 2017, ss. 501). Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti, Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti, Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti, Kazakistan Hükümeti, Azerbaycan Cumhuriyeti ile askeri eğitim konusunda işbirliği amaçlı anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmalar TBMM'de kabul edilen kanunlarla uygulamaya konulmuştur (Erkmen, 2017, ss. 501). Söz konusu bu anlaşmalar, 3926 sayılı ve 2.12.1993 tarihli, (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 28, ss. 14); 3928 sayılı ve 2.12.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S.28, ss. 14); 4014 sayılı 15.9.1994 ve tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 3, ss. 17); 4015 sayılı ve 15.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S.34, ss. 18); 3903 sayılı ve 5.4.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 23, ss. 13), kanunlarla TBMM'de onaylanıp yürürlüğe konulmuştur.

Ayrıca, DYP-SHP Koalisyonu döneminde Türkiye, Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler hakkında anlaşmaya 3818 sayı ve 18.6.1992 tarihli kanunla katılmıştır (TBMM Meclis Bülteni, Mayıs- Haziran 1992, S.16, ss.

15). Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı arasında imzalanan Avrupa'da ortak mermi imalatına ilişkin mutabakat muhtırası 3819 sayılı ve 18.6.1992 tarihli kanunla TBMM'den onay almıştır (TBMM Meclis Bülteni, Mayıs-Haziran 1992, S.16, ss. 15). Koalisyon hükümetleri bu dönemde Romanya Hükümeti ile askeri alanda eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği konusunda da bir anlaşma yapmıştır (TBMM Meclis Bülten, Aralık 1993, S. 28, ss. 15).

DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri diplomatik alanda, Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti ile Konsolosluk Sözleşmesi, 1990 Viyana Belgesi uyarınca Türkiye'ye gelecek olan bazı personelin diplomatik ilişkileri hakkında Viyana Sözleşmesi'nde öngörülen ayrıcalıklardan yararlandırılmalarına ilişkin sözleşme, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Konsolosluk Sözleşmesi gibi ikili anlaşmalar imzalamıştır (Erkmen, 2017, ss. 503-507). Söz konusu bu anlaşmalar; 3879 sayılı ve 11.3.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 6); 3898 sayılı ve 11.3.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 10); 3902 sayılı ve 15.4.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 23, ss. 13) 19. Dönem TBMM'sinde onaylanıp uygulamaya konulmuştur. 4075 sayı ve 21.2.1995 tarihli anlaşma ise; koalisyon hükümetlerinin Japonya uluslararası işbirliği ajansının Ankara'da bir temsilci bürosunun kurulmasına dair imzaladığı anlaşmasının TBMM'de onaylandığını içermektedir (TBMM Meclis Bülteni, 1995, S. 39, ss. 17).

Seçim döneminde birçok siyasi parti komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulacağı ve buna bağlı olarak dostluk anlaşmalarının yapılacağı konusunda vaatlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda, DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri, SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya Türk devletlerine yardım etmek amacıyla hem askeri alanda anlaşmalar hem de çok sayıda ikili yardım ve dostluk anlaşmaları imzalamıştır. Bu devletlerin yanı sıra Doğu'da ve Batı'da farklı ülkelerle de dostluk anlaşmaları yapılmıştır. DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri, doğuda yeni kurulan Türk devletlerinden

Türkmenistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti; Avrupa devletlerinden Romanya, Polonya Cumhuriyeti, Ukrayna ve kuzeyden Estonya Cumhuriyeti gibi devletlerle dostluk ve işbirliği anlaşmaları yapmıştır. Bu anlaşmalar aşağıda yer verilen kanunlarla onaylanıp yürürlüğe girmiştir (Erkmen, 2017, ss. 503-507).

Söz konusu anlaşmalar, 3888 sayı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 8); 3889 sayılı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 8); 3891 sayılı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 8); 3900 sayılı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 10); 3893 sayılı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 9); 4020 sayılı ve 15.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 34, ss. 19); 4074 sayılı ve 21.2.1995 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1995, S. 39, ss. 17); 4094 sayılı ve 9.3.1995 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1995, S. 40, ss. 21); 3919 sayılı ve 2.12.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 28, ss. 12) kanunlarla TBMM'de onaylanarak uygulamaya konulmuştur. Ayrıca; Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Bulgaristan Cumhuriyeti ile yaptığı dostluk, iyi komşuluk, işbirliği ve güvenlik anlaşması; 4029 sayılı ve 15.9.1994 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 34, ss. 20); Azerbaycan ile gerçekleştirdiği işbirliği ve dayanışma anlaşması 3905 sayılı ve 4.5.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 24, ss. 22); Arnavutluk Cumhuriyeti ile imzaladığı dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği anlaşması 3929 sayılı ve 2.12.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 28, ss. 14) onaylanıp yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Cumhuriyeti ile hukuki ticari ve cezai konularda adil yardımlaşma sözleşmesi de 3906 sayılı ve 4.5.1993 tarihli kanunla TBMM'de onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 24, ss. 22). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında hukuki, ticari ve cezai konularda adli yardımlaşma anlaşması yapılarak bu anlaşma 4034 sayılı ve 27.9.1994 tarihli

kanunla onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S.34, ss. 21).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin imzaladığı Özbekistan Cumhuriyeti ile ilişkilerin ilke ve amaçları hakkındaki anlaşma 3895 sayılı 11.3.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 9); Romanya ile yapılan hükümlülerin transferine dair sözleşme 3901 sayılı ve 11.3.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 10); Rusya Federasyonu ile imzalanan ilişkilerin esasları hakkında anlaşma 3927 sayılı ve 2.12.1993 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 28, ss. 14) TBMM'de onaylanmıştır.

2.2. Ekonomi alanında yapılan anlaşmalar hakkında kabul edilen kanunlar

Ülkelerin sektörlere (tarım, sanayi ve hizmetler sektörü) ayırdıkları kaynak miktarları, ülke ekonomilerinin rekabet edebilme ve gelişmişlik düzeylerine göre birbirinden farklı olabilmektedir (Akın, Akın ve Özsağır, 2011, ss. 29). TBMM'nin 19. döneminde mal ve hizmet piyasalarında rekabetin korunmasını sağlamak amacıyla 4054 sayılı ve 7.12.1994 tarihli rekabetin korunması hakkında kanun kabul edilmiştir. Bunun için rekabeti sınırlayıcı, anlaşma, uyumlu eylemler ve kararlar yasaklanmış, rekabet kurumu teşkil edilmiş ve rekabeti korumaya yönelik cezalar öngörülmüştür (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S.37, ss. 10).

6 Mart 1995 tarihinde Ankara Anlaşması ile Avrupa Topluluğu-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin uygulama kararı alması ve kararın 31 Aralık 1995 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği Anlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşma ile ticari ürünler her iki taraf arasında herhangi bir gümrük kısıtlaması olmaksızın satılabilir hale getirilmiştir. Bunun için yasal düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler TBMM'de görüşülerek onaylanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Bu yasalardan bazıları:

Gümrük Kanunu'nun 65. maddesinin değiştirilmesine dair 3968 sayılı ve 10.2.1994 tarihli kanun kabul edilerek ithal eşyanın gümrük vergisine esas kıymetinin, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın VII. maddesinin

uygulanmasına ilişkin anlaşma hükümlerine göre tayin ve tespit olunacağı TBMM'de onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 30, ss. 16). Başka bir ifade ile Gümrük Birliği konusunda 18 Mayıs 1973 tarihinde Japonya'da akdedilen Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine ilişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ek'ine Türkiye'nin katılımı 4035 sayılı ve 27.9.1994 tarihli kanunla onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 34, ss. 22). Ayrıca; 1972 Konteynerlerle ilgili Gümrük Sözleşmesi'nin, imzalanması sırasında konulmuş bulunan itiraz kayıtları kaldırılarak onaylanmasının uygun bulunduğunu içeren 3930 sayılı ve 2.12.1993 tarihli kanun da onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, Aralık 1993, S. 28, ss. 14).

Ekonominin gelişmesi için önemli konulardan birinin uluslararası ticaretin geliştirilmesi olduğunun bilincinde olan DYP-SHP Koalisyonu uluslararası alanda yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması konusuna büyük önem vermiş ve bu konuda Doğu'dan Batı'ya Güney'den Kuzey'e çok sayıda ülke ile görüşmeler, anlaşmalar yapmıştır. Bu kapsamda; Japonya, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Polonya Cumhuriyeti Hükümetleri, Tunus Cumhuriyeti, Türkmenistan, Kazakistan Cumhuriyeti, Arnavutluk Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Romanya Hükümeti, Kore Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, Finlandiya Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti, Haşimli Ürdün Krallığı gibi ülkelerle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması ile ilgili ikili anlaşmalar yapmıştır (Erkmen, 2017, ss. 493-494). Bu anlaşmaların yürürlüğe girmesi için TBMM'de kabul edilen kanunlar aşağıda verildiği şekildedir.

Söz konusu anlaşmalar, 3844 sayılı ve 19.11.1992 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1992, S.18, ss. 15); 3881 sayılı 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, Mart 1993, S.22, ss. 6); 3882 sayılı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S.22, ss. 7); 3883 sayılı ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, Mart 1993, S. 22, ss. 7); 3886 ve 11.3.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, Mart 1993, S. 22, ss. 7); 4022 sayılı ve

15.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni,1994, S.34, ss. 19); 4023 sayılı ve 5.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S.34, ss. 19); 4024 sayılı ve 15.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni,1994, S. 34, ss. 19); 4025 sayılı ve 15.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 34, ss. 20); 4026 sayılı ve 15.9.1994 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 34, ss. 20); 3935 sayılı ve 7.12.1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 28, ss. 15); 3936 sayılı ve 7.12 1993 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S.28, ss. 15); 4032 sayılı ve tarihli (TBMM Meclis Bülteni,1994, S. 34, ss. 21); 4096 sayılı ve 9.3.1995 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, Mart, 1995, S.40, ss. 22); 4097 sayılı ve 9.3.1995 tarihli (TBMM Meclis Bülteni, Mart, 1995, S. 40, ss. 22); 4098 sayılı ve 9.3.1995 (TBMM Meclis Bülteni, Mart, 1995, S. 40, ss. 22) kanunlarla TBMM'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Koalisyon Hükümetleri Litvanya Cumhuriyeti ile ekonomik ve ticari işbirliği konusunda İzmir'de 27 Ağustos 1992'de bir anlaşma imzalamıştır. Ayrıca; Arjantin Cumhuriyeti ile yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Uluslararası Sekretaryası ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Uluslararası Sekretaryası'nın Türkiye'de yararlanacağı ayrıcalıklar, bağışıklıklar ve kolaylıklara dair anlaşma da sağlanmıştır (Erkmen, 2017, ss. 493-494). Bu anlaşmalar; 4039 sayılı ve 27.9.1994 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 34, ss. 22); 4076 sayılı ve 21.2.1995 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1995, S. 39, ss. 17) ve 3964 sayı ve 20.1.1994 tarihli kanunla (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 29, ss.12) TBMM'nin onayı ile yürürlüğe girmiştir.

2.3. Avrupa Birliği'ne uyum için kabul edilen kanunlar

ANAP döneminde önem kazanan Avrupa Birliği'ne uyum süreci TBMM'nin 19. döneminde de gündemin önemli konularından biri olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri, 19 Ekim 1992'de insan haklarının ve ana hürriyetlerin korunmasına dair sözleşmeye ek ve

bu sözleşme ile ilk ek protokol kapsamında hak ve özgürlükleri tanıyan 4 numaralı protokole katılımı kabul anlaşmasını imzalamıştır. Bu sözleşme, 3975 sayılı ve 23.2.1994 tarihli kanunla TBMM'de onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, Şubat 1994, S.30, ss. 18). Ayrıca, 19 Aralık 1994'te, dış engellemeler nedeniyle toplanması uygun görülmemeyen Ortaklık Konseyi, 50. Hükümetin ısrarlı ve etkin girişimleri sonucunda, 6 Mart 1995 tarihinde toplanmış ve Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararı imzalanmıştır. Bu tarihten sonraki dönem içerisinde iç hukukta yapılması gereken düzenlemelerin büyük bir bölümü tamamlanmıştır. Ocak 1996'da Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Gümrük Birliği anlaşması yürürlüğe girmiştir. İşte bu çerçevede de askeri rejim sırasında oluşturulan 1982 Anayasası'nda ilk kapsamlı değişikliğe gidilmiştir (Özçelik, 2006, ss. 174).

Bu durum, 6 Mart 1995'te Ortaklık Konseyi toplantısı kararlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, hükümetin Avrupa ile ilişkileri derinleştirme ve Türkiye'yi Avrupa ailesinin tam üyesi haline getirme yolundaki kararlı çalışmalarının somut bir göstergesini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Ortaklık Konseyi, 1963 Ankara Anlaşması'nın tam üyeliğine ilişkin 28. maddesinin, günün koşulları altında güncelliğini koruduğunu vurgulamıştır. Bu sonuç, aynı zamanda, hükümetin ve meclisin, demokrasiyi, insan haklarını derinleştirme amacıyla attığı önemli adımların ve reform niteliğindeki yasa değişikliklerinin, Avrupa Birliği üyesi bütün ülkelerce olumlu karşılandığını tescil etmiştir. Ortaklık Konseyi, 6 Mart 1995'te alınan temel kararları teyit etmekle kalmamış, buna ek olarak, diyalogun daha da güçlendirilmesi için Türk tarafına taahhütte bulunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, Cilt 95, ss. 433).

Avrupa Konseyi İmtiyazlar ve Muafiyetler Genel Anlaşması'na ek beşinci protokolü 3921 sayı ve 2.12.1993 tarihli yasa ile onaylanmıştır. Avrupa Konseyi İmtiyaz ve Muafiyetleri Umumi Anlaşması'na Ek Üçüncü Protokol'ün onaylanmasına dair 29.8.1961 Tarihli ve 358 sayılı kanuna ek kanunun 1. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun 3922 sayı ve

2.12.1993 tarihli kanunla onaylanmıştır. 1961 tarihli kanundaki bu değişiklik Avrupa Konseyi İmtiyaz ve Muafiyetleri Umumi Anlaşması'na ek üçüncü protokolün ekleri arasına dâhil edilen Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu'na üye devletlerin katılma paylarına dair cetvelde Türkiye'nin katılma payını yükseltmek amacıyla konulmuştur (TBMM, Meclis Bülteni, Aralık 1993, S. 28, ss. 13).

2.4. Uluslararası alanda yapılan anlaşmalar hakkında kabul edilen kanunlar

Türkiye'yi daha demokrat, insan haklarına saygılı ve gelişmiş bir ülke haline getirmek için Türkiye'nin uluslararası anlaşmalara katılması önemlidir. DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri bu konuya önem vermiştir. Özellikle uluslararası alanda turizm ülkeye gelir getirici ve döviz kazandırıcı özelliğinden dolayı ön plana çıkarılmıştır (Akın, 2015, ss. 21). Bunun yanında kültür, sağlık ekonomi gibi birçok alanda uluslararası anlaşmaya imza atılmıştır. Bu koalisyon hükümetleri döneminde,

- Birleşmiş Milletlerin sanayide çalışacak çocuklarla ilgili kararı;
- Karadeniz Ekonomik İşbirliği Uluslararası Sekretaryası ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Uluslararası Sekretaryası hakkındaki kararı;
- Uluslararası Çalışma Normları Uygulamasının Geliştirilmesi konusundaki karar;
- Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansı'nda Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesi ile ilgili karar;
- Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye edebiyat ve sanat eserlerinin korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesi'nde değişiklik yapan ve 1979'da tadil edilen Paris Metnine katılım kararı;
- Dünya Turizm Teşkilatı tüzüğünde yapılan değişiklik anlaşması;

- Europalia Vakfı tarafından Belçika ve diğer Avrupa ülkelerine de yayılacak şekilde Türkiye'yi siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, sosyal, turistik ve benzeri alanlarda tanıtmak amacıyla düzenlenecek "Türkiye Europalia Festivaline katılımı, vb. gibi çok sayıda uluslararası anlaşmaya imza atılmış ve bu anlaşmalar TBMM'de kanunlaştırılarak yürürlüğe konulmuştur (Erkmen, 2017, ss. 503-507).

Sanayi işyerlerine alınacak çocukların asgari yaş sınırını belirleyen 59 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi 3849 sayılı ve 26.11.1992 tarihli kanunla kabul edilmiştir. Bu kanunla Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın 23. Genel Konferansı tarafından 22 Haziran 1937'de kabul edilen Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgari Yaş Sınırlarını Belirleyen 59 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi'nin onaylanması uygun bulunmuştur (TBMM Meclis Bülteni, 1992, S.18, ss. 16).

3788 sayılı ve 24.3.1992 tarihli kanun, EFTA Devletleri ile Türkiye arasında yapılan anlaşmayı içermektedir (TBMM Meclis Bülteni, Mart 1992, S.14, ss. 8). Bu doğrultuda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Uluslararası Sekretaryası ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Uluslararası Sekretaryası'nın Türkiye'de yararlanacağı ayrıcalıklar, bağışıklıklar ve kolaylıklara dair kanun 3964 sayı ve 20.1.1994 tarihle onaylanıp yürürlüğe girmiştir (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S. 29, ss. 12).

Uluslararası Çalışma Normları Uygulamasının Geliştirilmesinde Üçlü Danışma Hakkında 144 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun 3851 sayı ve 26.11.1992 tarihle kabul edilmiştir (TBMM Meclis Bülteni, 1992, S.18, ss. 17). Bu kanun ile Uluslararası Çalışma Teşkilatının 61. Genel Konferansı tarafından 21 Haziran 1976'da kabul edilen Uluslararası Çalışma Normları Uygulamasının Geliştirilmesinde Üçlü Danışma Hakkında 144 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi'nin onaylanması uygun bulunmuştur (TBMM Meclis Bülteni, 1992, S.18, ss. 17).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı'nın 25. Genel Konferansı'nda Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesi'ne Türkiye'nin katılmasının uygun bulunduğuna dair 3880 sayılı ve 11.3.1993 tarihli kanun TBMM'de onaylanarak BM Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)'nın 25. Genel Konferansı'nda benimsenen ve 10 Kasım 1989'da Paris'te kabul edilen "Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesi"ne Türkiye'nin katılması uygun bulunmuştur (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S. 22, ss. 6).

Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşme'ye Türkiye'nin katılması 3887 sayılı ve 11.3.1993 tarihli kanunla uygun bulunmuştur (TBMM Meclis Bülteni, 1993, S.22, ss. 8). 4117 sayılı ve 7.7.1995 tarihli kanunla edebiyat ve sanat eserlerinin korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesinde değişiklik yapan ve 1979'da tadil edilen Paris Metni'ne Türkiye'nin katılımı yönünde yapılan anlaşma TBMM'de onaylanmıştır (TBMM Meclis Bülteni, 1995, S. 43, ss. 21).

Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğü'nde yapılan değişiklik anlaşması, 4093 sayılı ve 9.3.1995 tarihli kanunla TBMM'de kabul edilmiştir (TBMM Meclis Bülteni, Mart, 1995, S.40, ss. 21). Ayrıca, Brüksel'de bulunan Europalia Vakfı tarafından Belçika ve diğer Avrupa ülkelerine de yayılacak şekilde 1996 yılı Eylül-Aralık ayları arasında Türkiye'yi siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, sosyal, turistik ve benzeri alanlarda tanıtmak amacıyla gerçekleştirilecek olan "Türkiye Europalia Festivali"nde gerekli idari ve mali yapılanmayı sağlamak için "1996 Türkiye Europalia Festivaline ilişkin kanun" 4033 sayı ve 22.9.1994 tarihle kabul edilmiştir (TBMM Meclis Bülteni, 1994, S.34, ss. 21).

Genel olarak söz konusu dönemde uluslararası alanda önemli gelişmeler yaşandığı söylenebilir. 1987 yılında başlayan SSCB'deki değişim süreci 1990-1991'de SSCB'nin dağılması ve bu birliğin Rusya Federasyonu'na dönüşmesi ile sonuçlanmıştır. O dönemde, bu durumun Türkiye için yeni fırsatlar yaratacağı düşünülmüştür. Fakat iç politikasını istikrara kavuşturamayan Türkiye, stratejik planlamadaki yoksunluğu da eklenince realite ile örtüşen adımlar atamamış ve ifade

edilen fırsatları elde edememiştir (Özçelik, 2006, ss. 173). Bu olumsuzluklara rağmen TBMM'nin 19. Dönem Hükümetleri dış politikada doğuda bağımsızlığını yeni ilan eden devletlerle eğitim, kültür, askeri, dostluk, yardımlaşma gibi çeşitli alanlarda birçok anlaşmaya imza atmıştır. Sonraki hükümetler de bu konudaki gayretli çalışmalarını sürdürmüşlerdir (Erkmen, 2017, ss. 503-507).

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada; 1991 genel seçimlerinde yer alan siyasi partilerin dış politika kapsamında genel olarak ekonomik, askeri, eğitim, sosyal, kültürel ve bilimsel konuların yer aldığı genel görüşleri içeren vaatlerde buldukları tespit edilmiştir. Ayrıca; siyasi partilerin bunlara ek olarak SSCB'nin dağılması sonucunu Türkiye lehine çevirmeye, Müslüman ve Ortadoğu ülkeleriyle dostluk anlaşmaları yapmaya, tüm komşularla iyi geçinme ve muhtemel sorunları çözmeye ve yurtdışında yaşayan Türk azınlıkların sorunlarının çözülmesine yönelik önemli vaatler verdikleri saptanmıştır. Bununla birlikte dış politika açısından en önemli konulardan biri olan Avrupa Birliği'ne üyelik süreci için uyumun sağlanması konusunda çok sayıda siyasi partinin verdiği vaatler dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda 1991 genel seçimine giderken siyasi partilerin hazırladığı seçim beyannameleri veya programlarında yer alan dış politika konusundaki vaatlerin, genel itibarıyla benzer konulara yönelik olduğu söylenebilir. Ayrıca, partilerin vaatlerinin birbirini tamamlayıcı özellikte olduğu, bir siyasi partinin programında olmayan bir konunun başka bir partinin programında yer aldığı görülmüştür.

1991 genel seçimleri sonucunda TBMM'ye girmeyi başaran siyasi partilerin ve kurulan koalisyon hükümetlerinin, söz konusu vaatleri yerine getirmeye yönelik girişimleri ancak TBMM'de kabul edilen kanunların yürürlüğe girmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle 1991 genel seçimlerinde yer alan tüm siyasi partilerin vaatleri ele alınmış ve ardından TBMM'ye girmeyi başaran partilerin bu vaatleri yerine getirme çabaları TBMM'de kabul edilen kanunlar incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Seçime katılan siyasi partilerin beyannamelerinde dış politika konusunda genel görüşlere yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, partiler tarafından içeride ve dışarıda güçlü bir Türkiye vaat edilmiştir. Bunun gerçekleştirilebilmesinin güçlü bir ekonomi, güçlü siyasi ve askeri yapı ile mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu dönem dış politikada askeri ve diplomatik alanda gelişmeler yaşanmış ve dış ülkelerle dostluk anlaşmaları imzalanmıştır. Ancak söz konusu dönemde Türkiye’de yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı hedeflere ulaşılamadığı görülmüştür.

DYP-SHP Koalisyonu döneminde, SSCB’nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Türk Devletleri ile ilişkileri geliştirmek ve onlara askeri eğitim konusunda yardımcı olmak amacıyla anlaşmalar imzalanmıştır. Bu dönem Avrupa’da konvansiyonel silahlı kuvvetler ve ortak mermi imalatı hakkında anlaşma, Romanya Hükümeti ile askeri alanda eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği konusunda anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmalar TBMM’de kabul edilen kanunlarla yürürlüğe konulmuştur. İfade edilen anlaşmalara yönelik vaatlerin birçok partinin seçim beyannamesinde bulunmasından dolayı, bu konulara ilişkin vaatlerin gerçekleştirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Benzer şekilde DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri, diplomatik alanda verdiği vaatleri gerçekleştirmek amacıyla özellikle Arnavutluk ve Azerbaycan ile ikili anlaşmalar yapmış olup bu anlaşmalar 19. TBMM üyelerince kabul edilerek kanunlarla yürürlüğe girmiştir. Başta ANAP olmak üzere birçok siyasi partinin seçim beyannamelerinde ülkelerle iyi ilişkiler kurma ve dostluk anlaşması yapma yönünde vaatlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda DYP-SHP Koalisyon Hükümetleri, yeni kurulan Türk devletlerinden Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Avrupa devletlerinden Romanya, Polonya Ukrayna gibi çok sayıda devletle dostluk ve işbirliği anlaşmaları yapmıştır. Bu anlaşmalar TBMM’nin kabul ettiği kanunlarla da yürürlüğe girmiştir.

DYP, SHP ve RP dış ülkelerle ekonomik ilişkileri geliştirme konusunda da birtakım vaatlerde bulunmuşlardır. Genel seçimlerin ardından TBMM’ye girdikten sonra bu vaatlerini yerine

getirmek için çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu doğrultuda DYP-SHP Koalisyonu uluslararası alanda yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması konusunda başta Japonya, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Çin Halk Cumhuriyeti, Polonya Cumhuriyeti olmak üzere çok sayıda ülke ile anlaşma imzalamış bu anlaşmalar konusunda kanunlarda TBMM’de kabul edilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girmesi konusunda da kanunlar kabul edilip uygulamaya konulmuştur. Dolayısıyla siyasi partilerin ve koalisyon hükümetlerinin ekonomik anlamda verdikleri vaatleri gerçekleştirme konusunda ciddi adımlar attıkları söylenebilir.

DYP, ANAP, SHP ve DSP’nin komşu ülkelerle yaşanan sorunların çözüleceğine ilişkin vaatlerde buldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda söz konusu dönemde Türkiye’nin önemli komşuları olan Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Irak ile ilgili önemli sorunlar yaşadığı da bilinmektedir. Ancak, DYP-SHP Koalisyon Hükümetlerinin ve diğer partilerin söz konusu ülkeler ile yaptığı bir anlaşma ve buna bağlı olarak kabul edilen kanun tespit edilememiştir. KKTC sorunu, Yunanistan Ege Adaları sorunu 19. TBMM döneminde çözüme kavuşturulamamış olup günümüzde de hâlâ tam anlamıyla çözümlenememiştir.

ANAP, SHP, RP ve DSP’nin Ortadoğu ve Müslüman ülkelerle birçok alanda ilişkilerin geliştirileceği yönünde vaatleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda DYP-SHP Koalisyon Hükümetlerinin sadece ekonomi konusunda Ürdün ve Tunus ile anlaşmalar yaptığı, 19. Dönem parlamentosunda kabul edilen kanunlarla bu anlaşmaların yürürlüğe girdiği belirlenmiştir. Ancak, bu konuda yapılan anlaşmaların çok sınırlı olduğu ve vaatlerin birçoğunun anlaşmalar kapsamına alınmadığı görülmüştür.

DYP, ANAP, SHP ve DSP Avrupa Birliği’ne girmeyi gerekli gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda DYP-SHP/CHP koalisyonu, insan haklarının ve ana hürriyetlerin korunmasına dair sözleşmeye ek ve bu sözleşme ile ilk ek protokol kapsamında bulunanlardan başka diğer bazı hak ve özgürlükleri tanıyan protokole katılımı kabul anlaşmasını imzalamıştır. Dış engellemeler

nedeniyle toplanması uygun görülmeyen Ortaklık Konseyi, 50. Hükümet'in etkin girişimleri sonucunda toplanmış ve Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi Kararı imzalanmıştır. Ocak 1996'da Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Bunun gibi Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda birçok anlaşma yapılmış ve bu anlaşmalar TBMM'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sürecin ardından Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin dahil edilmesine yönelik çalışmalar zaman zaman yavaşlarsa da belli bir süre devam etmiştir. Günümüzde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin ülkenin yararına mı yoksa zararına mı olduğu tartışmaları hâlâ sürmektedir.

Uluslararası sözleşmelere katılım konusundaki vaatlerin gerçekleştirilmesine yönelik DYP-SHP Koalisyonu'nun uluslararası sözleşmelere önem verdiği ve bu yönde birçok anlaşma yaptığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda koalisyon hükümetleri turizmden, kültüre, sağlıktan ekonomiye birçok anlaşmaya imza atmış ve bu anlaşmaların 19. TBMM'de kanunlaştırılarak yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Günümüzde Türkiye uluslararası bu anlaşmalardan kendisi için önemli görülenlere katılmayı sürdürmektedir.

Çalışmaya konu olan siyasi partiler, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının azınlık olarak karşılaştıkları sorunların (eğitim, konut, sosyal güvence, kültür vb.) çözümüne yönelik vaatlerde bulunmuşlardır. 19. Dönem Hükümeti'nde bu sorunlarla ilgili alınan ya da doğrudan yurt dışında çalışanları ilgilendiren bir kanun maddesi tespit edilememiştir. Bu durum, genel seçim dönemlerinde siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yer verdikleri vaatlerin bir kısmını TBMM'ye girdikten sonra icraata dönüştüremediklerini göstermektedir.

Gerçekleştirilen bu çalışma belirli bir genel seçim döneminde dış politikadaki gelişmeleri ve bu konudaki seçim sonrası TBMM'de kabul edilen kanunlar doğrultusunda gerçekleştirilen icraatları kapsamaktadır. Yapılan yazın taramasında çalışmanın benzerine rastlanmaması ve dış politika konusunda katkı sağlayacağı düşünülmesi çalışmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca araştırmanın literatüre ve yeni araştırmacılara

katkı sağlayacağı, buradan hareketle yeni araştırmalara yön vereceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akın, A., Akın, A., ve Özsağır, A. (2011). Hizmetler sektörünün ekonomideki yeri. *1. Uluslararası Dış Ticaret ve Tarım Stratejileri Sempozyumu*, 08-10 Aralık, Kilis, 28-43.
- Akın, A. (2015). Spor turizminin etkileri üzerine bir alan araştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(2), 20-30.
- Demokratik Sol Parti Seçim Beyannamesi. (1991).
- Doğru Yol Partisi Seçim Bildirgesi. (1991).
- Doğru Yol Partisi Tüzük ve Programı. (1990).
- Erkmen, A. (2017). *Türkiye'de siyasi partilerin genel seçim propagandaları ve seçim sonrası faaliyetleri (1983-2007)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Ersel, H., Kuyaş, A., Oktay, A., ve Tunçay, M. (2002). *Cumhuriyet Ansiklopedisi. 1981-2000*, (4. Cilt), (3. Basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Milli Gazete, 11 Ekim 1991.
- Özçelik, A. (2006). *1960'dan günümüze Türk siyasal hayatı yakın dönem Türk politik tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sosyal Demokrat Halkçı Parti Seçim Bildirgesi. (1991).
- Sosyal Demokrat Halkçı Parti Tüzük-Program ve Grup İçi Yönetmeliği. (1990).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1992). Meclis Bülteni. S.14, ss. 7-8.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1992). Meclis Bülteni. S.16, ss. 13-16.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1992). Meclis Bülteni. S.18, ss. 15-17.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1993). Meclis Bülteni. S.22, ss. 4-10.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1993). Meclis Bülteni. S.23, ss. 1-14.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1993). Meclis Bülteni. S.24, ss. 22-23.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1993). Meclis Bülteni. S.28, ss. 12-20.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1994). Meclis Bülteni. S.29, ss. 1-13.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1994). Meclis Bülteni. S.30, ss. 16-18.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1994). Meclis Bülteni. S.37, ss. 1-30.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1995). Meclis Bülteni. S.40, ss, 1-30.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1995). Meclis Bülteni. S.39, ss, 1-30.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1994). Meclis Bülteni. S.34, ss, 1-30.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1991). 19. Dönem 1. C., 1. Yasama Yılı, 9. Bileşim, Ankara: TBMM Matbaası.

Yıldırım, K. (2013). 1950-2011 yılları arasında yapılan genel seçimlere yönelik seçmen davranışları üzerine bir araştırma. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 13-34.

www.xing.com/communities/posts/dis-politikanin-oenemi-1003533326 (Erişim: 19.05.20118).